

Esquerdes a la ciutat capitalista: ferides i oportunitats

ABEL ALBET

L'economia, la crisi

Segurament, un dels trets més característics del moment present és el triomf del discurs hegemònic de l'economia i, especialment, de l'economia financera: en el marc del neoliberalisme, l'economia ha esdevingut una forma d'ideologia (Massey, 2011). Enaltida al caràcter de "ciència", a l'economia se li atribueix la capacitat d'explicar-ho tot i de justificar-ho tot; així doncs, se li ret cega servitud, malgrat que les seves elucubracions i solucions fallen reiteradament i estrepitosament. Potser, de fet, aquest és el seu paper com a ideologia: crear un referent inqüestionable que desbanqui tant les interpretacions i les crítiques de les ciències socials com les reflexions i les sensibilitats de les humanitats. Per si això no fos prou, l'economia també ha esdevingut un referent essencial per a tot allò que és social (el consum convertit en valor suprem i element d'identitat), per a tot el que és cultural (amb la mercantilització i banalització del coneixement, de la informació, de la creativitat) i per a tot el que és polític (el menyspreu de la participació democràtica, l'assumpció que els tecnòcrates substitueixin els polítics en el guiatge de la societat, etc.).

És des d'aquesta economia neoliberal que s'estableix l'entelèquia d'una situació de "crisi constant" que resulta ser, de fet, la condició òptima per al capital financer, l'oportunitat més eficient de reproducció i desenvolupament il·limitat. És a través de la "crisi" que s'implementen les polítiques neoliberals: privatització, contracció, desinversions, desballestament de l'estat del benestar, generalització de la incertesa... La crisi és presentada com si només fos econòmica i no pas política (la culpa de la crisi la té el ciutadà, que ha estirat més el braç que la màniga, i no els polítics, que han renunciat a controlar l'economia), de manera que és menystingut qualsevol desafiament que sigui polític o qualsevol debat o reflexió que vingui de la política. La racionalitat dels mercats i de l'economia (ambdós profundament irracionals) es naturalitza com si fos l'única que existís, davant la qual, com un fat, "no s'hi pot fer res" (o, seguint el conegut acrònim anglès, TINA, *There Is No Alternative*). No cal dir que els mitjans de comunicació i l'esquer consumista, ambdós al servei d'aquella mateixa lògica, són els més eficients engranatges transmissors tant d'aquell fat com de la por de transgredir-lo.

La ciutat

Els efectes de la crisi global tenen un enorme impacte sobre les ciutats. Avui, la dinàmica urbana és marcada per la deslocalització empresarial, per l'emigració dels més capacitats i qualificats, per la fugida i la volatilitat dels capitals, per l'impacte del turisme i de l'oci... La contracció de les inversions públiques (o, directament, les desinversions) combinada amb els processos de privatització d'aquells equipaments i infraestructures que tenen a veure amb l'estat del benestar, exacerbem les desigualtats i injustícies internes de les ciutats. Apel·lant a la llibertat, les ciutats (talment com els

*Instruïu-vos, perquè necessitem
tota la nostra intel·ligència.*

*Emocioneu-vos, perquè necessitem
tot el nostre entusiasme.*

*Organitzeu-vos, perquè necessitem
tota la nostra força.*

Antonio Gramsci

individus) s'abandonen a la seva pròpia sort en el context competitiu intern i extern de, de nou, "la naturalesa dels mercats".

Així doncs, els problemes urbans passen a ser vistos com el resultat d'unes forces econòmiques "naturals", sobre les quals amb prou feines (es diu) s'hi pot actuar: la conseqüència immediata és la despolitització del pensament urbà i del debat sobre la ciutat, atès que les desigualtats socioespacials (segurament l'aspecte més punyent del fet urbà) han estat buidades dels seus significats i continguts polítics (Hall & Massey, 2010). La ciutat és vista no tant com el lloc on viure sinó com el lloc on fer negocis. Així, els objectius i els efectes de l'urbanisme passen a ser l'obtenció de guanys particulars immediats, en comptes de la redistribució solidària dels beneficis; l'aparença i el màrqueting urbà en comptes del benestar ciutadà; la competència i la corrupció en comptes de la justícia social i espacial. L'espoli, la destrucció, la incertesa, la qualitat d'efímer... tot això és justificat per la competitivitat dels rànquings de ciutats i per l'economia "de fires, centres comercials i casinos".

La ciutat només es transforma seguint l'esquer del creixement i de la creació de llocs de treball, ara sense més limitacions que les que imposa el mercat salvatge. Amb tot, Brawley (2009) afirma que "les ciutats són cada vegada menys poderoses del que aparenten" ja que,

malgrat el creixent èmfasi en la imatge i l'imaginari, la seva capacitat de decisió és cada cop més limitada i/o marcada per condicionants externs, aliens i volàtils. En aquest sentit, tot i la seva erecta prepotència, els gratacels són, segurament, els millors símbols i signes de la impotència de les ciutats.

Pel que fa a l'ordenament de l'espai urbà, es generalitza el pensament estratègic i es desacredita el planejament urbanístic i territorial, així com tot tipus de regulacions –també, i especialment, les que asseguraven l'equilibri, la igualtat i la justícia dins i entre les ciutats. El poder públic i el poder sobre allò que és públic (incloent l'espai públic, cada vegada més disciplinat –les lleis del civisme i sobre la manifestació al carrer– i moralitzat –la regulació de la prostitució, de les formes de vestir al carrer, del comportament dels indigents) resta subjecte als circuits del capital. Amb la desfeta de l'esfera pública, es deslegitimen les intervencions harmonitzadores i socialitzadores de les administracions: es passa de la socialització dels costos i dels beneficis del creixement a la socialització de la no-inversió, de manera que no ha d'estranyar que augmenti la pobresa i la marginalitat de capes cada vegada més extenses de ciutadans (Rendueles & Olmo, 2004).

Per acabar-ho d'adobar, l'associació entre "els dictats del mercats" i el neoconservadorisme condueix a una cultura política urbana (una *governança*, en diuen ara) en què la retòrica de la democràcia es posa exclusivament al servei del neoliberalisme, amb el qüestionament de les propostes de democràcia participativa i de base i la promoció d'una ferma hostilitat ciutadana envers les formes d'igualitarisme i solidaritat que no encaixen en la lògica del mercat. D'aquí el rebuig a l'immigrant, la criminalització dels ocupes, la deslegitimació de les manifestacions i dels moviments socials, les dificultats en les iniciatives cooperatives, etc.

Esquerdes com a ferides

Com sempre ha passat en el marc del capitalisme, l'espai urbà és vist com un recurs econòmic de/per al capital: ara, però, més que mai, els canvis que s'esdevenen a les ciutats són dissenyats per legitimar les accions i els interessos de l'estat neoliberal (Jessop, 2002), fins i tot els que, aparentment, condueixen a un abandonament o marginació en els usos i les funcions de determinats espais centrals. Així, al nostre país, si just fa uns mesos la bombolla especuladora pren forma d'intensificada i extensificada construcció dels espais que eren buits, ara es fa a través del buidatge dels espais que són construïts. Amb la ràpida contracció d'un mercat que s'havia dilatat de manera tan forta i ràpida, la continuïtat d'allò construït ha començat a esquinçar-se i al bell mig de la ciutat hi ha anat apareixent un reguitzell d'esquerdes urbanístiques. Són illes, forats, espais buits, portes i finestres encegades... que fa ben poc constituïen una anomalia en el paisatge metropolità i que avui representen una constant transversal, present tant al centre com a la perifèria.

Com en altres moments de crisi interna, els buits i esquerdes que avui fa visibles la ciutat han estat generades pel mateix sistema i, en la seva mateixa lògica, ara no són sinó un exèrcit d'espais degradats i en reserva, a l'especulativa espera d'un moment i una circumstància òptima. Tanmateix, els buits i les esquerdes urbanes, la degradació de la ciutat i del fet urbà no són, només, una qüestió material, arquitectònica. De fet, ens són òptimes metàfores per copsar (i afrontar) la deriva política i social de la ciutat contemporània.

Esquerdes com a oportunitats

Què fer? Es tracta de trencar l'hegemonia ideològica, tant la del contuberni neoconservador-neoliberal com la que mena a pensar-ho tot (tot!) exclusivament en termes econòmics i economicistes. Certament, no és fàcil perquè aquesta hegemonia ja ha penetrat dins el "sentit comú" de les persones ("cal rescatar els bancs i els banquers", "em cal estrènyer el cinturó") i cal un notable esforç per trobar arguments clars i convincents que rebin l'argot financer i ideològic. Es tracta, però, de recordar que la ciutat és un lloc per viure, un lloc de vida... i que ha de deixar de ser considerada com un camp d'especulació financera. Es tracta de recuperar la igualtat, la justícia social i espacial, el sentit col·lectiu i de col·lectivitat... com

a únics àmbits on poden emergir noves formes capaces de desenvolupar la consciència política, de posar en comú les preocupacions, d'unir forces en la diferència, de generar un contradiscurs ferm, coherent, convincent, que reverteixi el debat des de l'economia cap la política i, doncs, que permeti entendre que la crisi és, exclusivament, política, i que el debat i les solucions també ho són, també ho han de ser.

Els buits i esquerdes que han aparegut als carrers de les nostres ciutats i que se'ns venen com una conseqüència inevitable de la crisi, com una ferida a la qual, aparentment, no hi ha alternativa, com un desordre que necessita la intervenció/inversió salvadora per tal que buit i esquerda tornin a esdevenir un espai "consumible"... també poden ser vistos com una espacialitat que lluita i es resisteix a encaixar en uns motlles i uns destins predeterminats. Si els buits i les esquerdes, malgrat que se'ns vol fer creure el contrari, no tenen un origen econòmic, la seva resolució tampoc no ho ha de ser.

Així doncs, el paisatge urbà pot (ha de) tenir una lectura alternativa: amb les contradiccions suscitées per la crisi emergeixen espacialitats "de fuga", formes creatives de reafirmar el dret a la ciutat que transgredeixen l'establert i fan que les esquerdes i els espais buits de la trama urbana prenguin sentit en ser reclamats i apropiats com a llocs de vida pel conjunt dels ciutadans. I amb més raó i raons per part d'alguns ciutadans en concret: els sense sostre, els immigrants, els aturats, els apòstates, els exclosos.

Les esclletxes i buits poden ser llavor de canvi. Poden ser oportunitat. Llocs on, potser, primer i més fàcilment pot començar a implementar-se la justícia espacial. Llocs on la justícia espacial esdevé una pràctica: resistint davant la força corrosiva de la ciutat-empresa; repolititzant la desigualtat social; demostrant els orígens col·lectius de l'individu i del benestar social; forjant iniciatives de solidaritat entre regions, entre ciutats i entre barris per trencar les dinàmiques competitives. Segurament, bona part de les institucions i de les pràctiques heretades no s'hi adapten o són insuficients i cal crear contrainstitucions i contratècniques que ajudin a estructurar les dinàmiques quotidianes renovades.

No tot està perdut: la neoliberalització de la ciutat encara no és completa. Ben cert, les tensions i els conflictes (els buits i les esquerdes) són consubstancials a la ciutat contemporània, però encara és possible trencar el discurs que les presenta com a ferides i fer que esdevinguin

oportunitats. Cal imaginació i creativitat, cal cultura i educació, cal un projecte il·lustrat. Cal un imaginari engrescador que, a més de trencar inèrcies, sigui capaç d'obrir camí. Perquè si hom és capaç de consolidar la imatge que "una altra ciutat és possible", ja tindrem molt de guanyat.

Davant el rodet de l'economia... posar la intel·ligència de la política, de la sociologia, de la geografia... generar l'entusiasme de l'art, de la poesia, de la fotografia... promoure la força del diàleg, de la participació.

Abel Albet i Mas és doctor en Geografia per la Universitat Autònoma de Barcelona (1993) i professor titular de geografia humana en aquesta mateixa universitat. La seva docència i investigació se centra en temes relacionats amb el pensament geogràfic, amb les noves geografies culturals i amb l'ordenació del territori. És autor de diversos treballs apareguts en publicacions nacionals i estrangeres i ha estat codirector de la revista *Documents d'Anàlisi Geogràfica*.

Referències bibliogràfiques

Brawley, Lisa (2009). "La pratique de la justice spatiale en crise", *Justice Spatiale/Spatial Justice*, 1, p. 1-26.

Hall, Stuart & Massey, Doreen (2010). "Interpreting the crisis", *Soundings: a journal of politics and culture*, 44, p. 57-71.

Jessop, Bob (2002). "Liberalism, Neoliberalism, and Urban Governance", *Antipode*, 34, p. 452-472.

Massey, Doreen (2011). "Ideology and economics in the present moment", *Soundings: a journal of politics and culture*, 48, p. 29-39 [trad. cast.: "Ideología y economía en el momento actual", dins Abel Albet & Núria Benach (2012). *Doreen Massey. Un sentido global del lugar*. Barcelona: Icaria, p. 229-245].

Rendueles, César & Olmo, Carolina del (2004). "Las grietas de la ciudad capitalista. Entrevista con David Harvey", *Archipiélago. Cuadernos de crítica de la cultura*, 62, p. 25-32.

